

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ОТАН және ӘЛЕМ ТАРИХЫ
XXI ҒАСЫРДА:
ҒЫЛЫМИ ПАРАДИГМАЛАРДЫҢ
ОРТАҚТЫҒЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

атты Халықаралық Бекмаханов оқуларының
ғылыми конференция МАТЕРИАЛДАРЫ

22-23 қараша

МАТЕРИАЛЫ научной конференции
Международных Бекмахановских чтений

ОТЕЧЕСТВЕННАЯ и ВСЕМИРНАЯ
ИСТОРИЯ В XXI ВЕКЕ:
ЕДИНСТВО И СВОЕОБРАЗИЕ
НАУЧНЫХ ПАРАДИГМ

22-23 ноябрь

Алматы, 2007

«ОТАН және ӘЛЕМ ТАРИХЫ ХХІ ҒАСЫРДА:
ҒЫЛЫМИ ПАРАДИГМАЛАРДЫҢ
ОРТАҚТЫҒЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

*атты Халықаралық Бекмаханов оқуларының
ғылыми конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ*

22-23 қараша

*МАТЕРИАЛЫ
научной конференции
Международных Бекмахановских чтений*

«ОТЕЧЕСТВЕННАЯ и ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ
В ХХІ ВЕКЕ: ЕДИНСТВО И СВОЕОБРАЗИЕ
НАУЧНЫХ ПАРАДИГМ»

22-23 ноября

**АРХЕОЛОГИЯ, ЭТНОЛОГИЯ ЖӘНЕ МУЗЕЙТАНУ ❖
АРХЕОЛОГИЯ, ЭТНОЛОГИЯ И МУЗЕЕВЕДЕНИЕ**

Дервянко А.П., Холюшкин Ю.П., Воронин В.Т., Костин В.С. Построение обобщенной классификации по материалам среднего палеолита средней Азии и Казахстана	322
Ташкендік этнолог-зерттеуші, қазақстан және дүниежүзілік тарихшылары қауымдастықтарының толық мүшесі Бөлтай сопы Әшір-бек Қойтас- Молдаұлының «Пікірлестеріме» атты баспаға тапсырылуға дайын қолжазба-кітабынан үзінділер.	238
Қалшабаева Б.К. Орта Азия елдерінің әкімшілік-территориалдық жағынан бөліну тарихы	333
Бейсенов А.З. Орталық қазақстан ерте темір дәуірінде: зерттеулер, деректер.....	336
Қазиев О. Ерлі-зайыптылардың бірінің қайтыс болуына байланысты некенің тоқтатылуы және әйел құқығының зардаптары	340
Ибраева А.Ғ. Музей мамандарын даярлау және олардың сапалық құрамы (XX ғасырдың 20-40 жылдары мысалында)	342
Райымхан К.Н. Шығыс Қазақстандағы славяндардың музейдегі этнографиялық мұралары.....	346
Солтиева Б.Ш. Қазақтардағы бақсылық дәстүр.	348
Сойкина Н.Ю. К вопросу о магической теории возникновения палеолитического искусства	350
Мұстапаева Д. Қожа Ахмет Ясауи кесенесіндегі тайқазанның зерттелу тарихы	353
Жолдасбаева Қ.О. Жетісу өңіріндегі тұрақ-жайлардың зерттелуі	358
Баудиярова Қ.Б. Неке тұрақтылығына ислам дінінің әсері	359
Кәдірбек Ш. Д. Бөкей ордасындағы қазақтардың қалыптасу тарихы.....	360
Байғанатов М.К. Традиционные транспортные средства кочевников Евразии по наскальным рисункам.	363
Ибрашева Ш.О. Қазақстандағы түріктердің бала тәрбиесіне байланысты әдет-ғұрыптары.....	366
Исабаева А.Ж. Жетісу ұйғырларының үйлену және қыз ұзату дәстүрлері	368
Картаева Т.Е. Сыр өңіріндегі келіндер дәстүрі	371
Ерғазы К.Е. Роль казахских биев и батыров в традиционном обществе казахов.....	374
Мамаева Г. Вклад чеченской и ингушской диаспор в социально-экономическое и культурное развитие Казахстана	375
Мамиров Т.Б. Характеристика орудийного набора на стоянке-мастерской Ешкитау (по материалам 2005 г.).....	378
Калиев Б.А. К вопросу о дефиниции термина «погребальный обряд»	379
Ерманова Д.Қ. Маңғыстау өңіріндегі шаруашылықтың даму барысы	381
Мазмұны	384

- 4 С.Ж.Жолдасбаев. Жетісу тарихы... 211б.
- 5 Л.Г.Нечаева Ожилище кочевников Юго-Восточной Европы В железном веке (1 тыс.до н.э.—первая половина II тыс.н.э.) // Древнее жилище народов Восточной Европы . М.,1975. 7-50 б.б.
- 6 Страбон. География VII. 17; ВДИ, 1947. № 4. 201б.
- 7 К.А. Ақышев, А.К. Ақышев. Отчет за 1992г. Институт археологии им. А.Х.Марғұлана.Рукописн.фонд.
- 8 С.П.Толстов. По древним дельтам Окса и Яксарты. М., 1962. 136-204 бб.
- 9 А.Х. Марғұлан. Ерте дәуірдің архитектурасы...79-б.
- 10 К.А. Ақышев Зимовки-поселения и жилища древних усуней. // Известия АН КазССР,сер.общ.наук,1969, № 1.
- 11 С.Ж.Жолдасбаев. Жетісу тарихы... 213-б.
- 12 В.П.Кобычев. Поселения и жилища народов северного кавказа в XIX-XXв. в. М., 1982.
- 13 Н.Н. Харузин. История развития жилища у кочевых и полукочевых тюркских и монгольских народностей России. М., 1896, 54-55 бб.
- 14 Г.П.Васильева. Формы оседлого жилища Южной туркмении в XIXв.// Жилища народов средней Азии и Казахстана. М., 1982, 195 б.
- 15 У.Х. Шалекенов. Казахи низовьев Амударьи.Ташкент, 1966. 207б.
- 16 К.Ш. Шаниязов. К этнической истории Узбекского народа. Ташкент, 1974, 237б.
- 17 Б.Х.Кармышева, Дж.Х. Кармышева. Что такое Арка-Юрт?// Ономистика Востока. М., 1980,108-113бб.
- 18 Э.А.Рикман. Памятники сарматов и племен черняховской культуры Кишнев, 1975, 113-115бб.
- 19 С.Мұқанов. Халық мұрасы .А.,1974,99б.
- 20 В.В.Востров. К истории развития оседлого жилища у казахов. М-Л., 1961
- 21 А.М.Оразбаев. Поселение Чагалинка... 141-142 бб.
- 22 А.Х. Марғұлан Ерте дәуірдің архитектурасы.... 79 б.
- 23 А.М.Оразбаев 1970. Поселение Чагалинка ... 141-142бб.
- 24 С.М. Мұқанов Казахская юрта. А., 1981.
- 25 А.М.Оразбаев. Поселение Чагалинка ... 143 б.
- 26 Н.Харузин История развития жилища у кочевых и полукочевых тюркских и монгольских народностей России. М., 1896, 54-55бб.
- 27 К.М.Байпаков. Средневековая городская культура Южной Казахстана и Семиречья. А., 1986, 157б.
- 28 В.В.Востров И.В. Захарова Казахское народное жилище.А.,1989, 30-34б.б.
- 29 С. Ж.Жолдасбаев Жетісу тарихы... 127 б.
- 30 С.Ж. Жолдасбаев Жетісу тарихы... 132 б.
- 31 С. Ж.Жолдасбаев Жетісу тарихы... 155 б.
- 32 Г.С. Баратова. Социально-экономическая история уйгуров Семиречья (на рубеже XIX- XXвв.) Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата истор.наук.А. 1988,1-2б.
- 33 А.Б.Зуляров. Поселение и жилища уйгуров Казахстана (конец XIX в. нач. XX вв.) Автореф.дис. канд. истор. наук. А. 1994
- 34 С. Ж.Жолдасбаев Жетісу тарихы... 162 б.
- 35 С. Ж.Жолдасбаев Жетісу тарихы... 228 б.
- 36 Статья посвящена анализу вопросов истории стоянок и жилищ по трудам известного этнолога С.Жолдасбаева.

Баудиярова Қ.Б.

«Сымбат» академиясының оқытушысы

НЕКЕ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ИСЛАМ ДІНІНІҢ ӘСЕРІ

Діннің адамзат тарихында алатын орны ерекше. Өз тарихында діни сапасы болмаған халық жоқ. Сондықтан діннің не екенін танып, білу әрбір саналы адамға мәдени қажеттілік. Елімізде жүз отыздан астам этностар мен ондаған діни бірлестіктер бар. Ғылым дінді табиғи инстинкт, өмір үшін күрестің құралы санайды. Қандай дінді алмасақ та оның негізінде адамның сезім дүниесі жатыр. Әлемде үш дін адамзаттың мәдени қазынасы деп танылады. Ислам жаңа, әрі жас дін. Ислам араб тілінен аударғанда «бой ұсыну» деген мағананы білдіреді. Бұл дін мейірімді және қайырымды Аллаға ғана сенуді уағыздайды. Ислам адам баласына аян жолмен келген дін. Қасиетті құран аяттары жиырма үш жыл бойына Жебрейіл періште арқылы Мұхаммед пайғамбарға жеткізіліп тұрған. Бүгінде жер жүзінде шамамен бір миллиард жүз жетпіс мыңдай адам осы дінді ұстанады.

Ислам Қазақстанда қазақтардың тұрмысында күні бүгінге дейін кездесетін мұсылмандыққа дейінгі сенім-нанымдардың көріністері нәтижесінде қалыптасқан. Қазақта исламның түрлері мен көріністері сан алуан. Соған қарамастан Қазақстандағы исламның ерекшеліктері белгілі бір дәрежеде жария етілген. Қазіргі таңдағы дінге сенетін қазақтарды мынадай топқа бөлуге болады:

Балалық шағында, жасөспірім кезінде кеңес өкіметі діни сезімдерді, оған қажеттілікті тұншықтыра алмаған ортада өмір сүрген, ата-аналары, туған-туыстарынан өнеге алған, негізінен ауылдық жерлерді мекендейтін аға ұрпақтың өкілдері немесе бұрынырақ 1950-1960 жылдары және кейін келген оралмандар.

Исламның тұрмыстық салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын жеткілікті білетін және мұсылман қазақ болуға талпынатын негізінен ауылдарда тұратын және кейінгі оралмандар қатарындағы орта және жас ұрпақтар.

Діннің қандай түріне болмасын селсоқ қарайтын мосқал жастағы және қалалық орыс тілді қазақтарды құрайтын адамдар[1].

Соған қарамастан республикамыздың кез келген этносында, оның ішінде Оңтүстік Қазақстан өңірі тұрғындарының өмірінде діннің алар орны ерекше. Дін – неке тұрақтылығына әсер ететін бірден-бір фактор болып табылады. Оған дәлел мұсылман елдеріндегі ажырасудың пайыздық көрсеткішінің төмендігі. Мұның себебі, мұсылмандардың тұрмыс тіршілігі ислам заңы шариғатқа сүйенеді. Неке – ислам дінінде (арабша «никях») ең алдымен дұрыс шешім, сенімділік, жауапкершілік, жан мен жүректің өз орнын табуы. Некеге отыру Алла алдындағы, қоғам алдындағы, тіпті өзінің алдындағы міндеткерлік. Ерлі-зайыпты некеге отыру барысында материалдық жағдаймен қатар, әлеуметтік аспектілерді де қамтиды.

Адамның ұрпақ жалғастыру қажеттілігі. Отбасын құрудағы негізгі мақсаттардың бірі – өмірге бала әкелу.

Физиологиялық қажеттілік мәселесі шешіледі.

Неке тұрақтылығына психологиялық фактордың әсері: жан тыныштығы, жылылық, Аллаға деген сенімнің нығаюы.

Ерлер үшін үй шаруашылығының (тамақ жасау, киім жуу, үй жинау және т.б.), әйелдер үшін материалдық жағдайдың жақсаруы.

Отбасы өмірінде болатын сезімдік қажеттілікпен қағаттану. Махаббат сезімі отбасы бақытына, тұрақтылығына, жетістігіне кепіл. Отбасы – тәрбие мен махаббат көзі.

Отбасы мен туыстық қатынастар саласында ислам күнделікті тұрмыстың бір бөлігін құрайды. Бұл бәрінен бұрын үйлену дәстүрлеріне қатысты. Оны хабаршылардан алынған мәліметтер растап отыр. Қазақтар ислам дініне сене отырып мұсылмандық жолмен некеге отыруды шариғат қағидаларына сай өткізеді. Некелесу ислам дінінде сүннет амалына жатады. Ол пайғамбарлардан бізге жеткен қасиетті мирастың бірі. Жан тазалығы мен ар тазалығын сақтағысы келген адам, шариғат бойынша неке киюдің қадір-қасиетін түсінеді. Некеге отырмас бұрын қалыңдық пен күйеу жігіт ата-аналарының ризашылығын алулары тиіс.

Неке шарттары бесеу:

а) иман келтіру. «Ләйла-аһа илл Алла, Мұхаммед расулалла» - деп дауыстап айтады;

ә) екі жақтың келісімін алу;

б) куә болу: екі ер адам, бір әйел адам немесе екі әйел, бір ер адам болады;

в) «Махр муссамма», яғни жігіттің сиылығы болуы тиіс. Сиылық бағасы айтылмайды. Ол жүзік не басқа зат болуы мүмкін. Жігіт: осы сиылықты бере отырып (қыздың аты-жөні) жар етуге ризамын – дейді. Қыз осы сиылықты ала отырып (жігіттің аты-жөні) тұрмысқа шығуға ризамын – дейді;

г) «Құтба аяты» оқылады.

Артынан молдадан бастап түгел үш рет судан ұрттайды. Бұрын суға күміс білезік, сақина салған. Ол «неке суы» деп аталады. Күміс суды тазартады. Бұл су қандай таза болса неке сондай таза болады деген ырым.

Неке қиылмай тұрып қосылуға болмайды. Қыздың аяғы ауыр болса неке жүрмейді. Дүниеге перзент келгеннен кейін неке қиылады. Мешітке ер адам бас киім, қалыңдық ұзын жең көйлек киіп, басына орамал байлайды. Шариғат бойынша екі жастың некелесуіне куә болу екі дүниеде де сауап делінеді. Мұсылмандық неке кию себебі Алланың келісімін алу.

«Үйлену оңай, үй болу қиын» деп қазақ халықы бекер айтпаған. Сондықтан неке тұрақтылығын сақтау екі жаққа да бірдей. Ислам діні неке құрған жастардың мойнына мынадай міндеттерді жүктейді. Ер адамның отбасындағы міндеті:

1. Отбасына жан-жақты жағдай жасау.

2. Ұзақ сапарға шығарда үй-ішін қажетті заттармен қамтамасыз ету.

3. Жұбайын силау, оған күш көрсетіп, қокан-лоқы жасамау.

4. Бір жаққа кетерде ескертіп кету.

Әйел адамның міндеттері:

Болашақта дүниеге келер балаларын тәрбиелеу.

Күйеуінің ақыл-кеңестерін орындау.

Бір жаққа барарда ерінен рұқсат сұрау.

Күйеуіне қарсы шығып, дөрекі мінез көрсетпеу.

Аталған міндеттер ерлі-зайыптылардың алдындағы жауапкершілікті реттейді. Неке тұрақтылығына әсер ететін ішкі отбасылық қатынаста қарама-қайшылық туындамауы үшін ислам міндеттерді жеке-жеке көрсеткен. Ислам дінінде неке екі жағдайға, яғни

ақыл-есінің жетіспеуіне және физиологиялық кемшілікке байланысты тоқтатылады. Ажырасуға жеңіл түрде қарауға тиым салынады. Бұл саналы түрде ажырасу және ажырасуға басқа біреудің күштемеуі. Ажырасу үшін күйеуі әйелінің атын айтып «талақ» деп 3 рет қайталайды. Ер адамның ажырасуына әйелі қарсылық көрсетпейді. Күйеуі әйелінің неке сенімділігіне күмән келтірсе, куәгерлерді әкеледі. Егер дәлелдей алмаса, өзі жазаланады. Әйел ажырасқаннан кейін бірден күйеуге шыға алмайды. Шариғат бойынша 9 жасқа толмаған және 50 жастан асқан әйел бірден күйеуге шыға алады. Себебі, ажырасқаннан кейінгі мерзімді күту қажетсіз, бала туа алмайды. Ажырасқан уақыттан кейінгі мерзім «идда» деп аталады. Бұл шамамен 3 ай көлемі. Идданың мақсаты ажырасқан кезде әйелінің екіқабат емеспе екенін анықтау.

Жесір қалған әйел екіқабат болмаса, қаралы күн - 4 ай 10 күннен кейін екінші рет күйеуге шыға алады. Егер күйеуі қаза болғанда, екіқабат болса қаралы күн бала туғанға дейін созылады. Қаралы күнде әйелге ашық түсті киімдер киюге, үйін және өзін әдемілеуге тиым салынады. Шариғат заңы бойынша исламда ажырасудың 4 түрі бар:

1. Баин ажырасуы. Бұл ажырасудан кейін күйеуі әйелінен толығымен айрылады. Бұндай ажырасу түрі ең соңғы шешім балып саналады. Егер қайта қосылатын ойлары болса, некеге қайта отырады. Баин қыз 9 жасқа толмаса, әйел 50-60 жастан асса, әйеліне күйеуі үш рет «талақ» деп айтса орындалады.

2. Раджаа ажырасуы. «Раджаа» термині «қайтып оралу» мағанасын білдіреді. Бұл ашу үстінде ажырасқан күйеуінің әйелін қайта қайтаруы. Раджаа ажырасуы кезінде әйелі күйеуінің үйінен кетпейді. Ажырасудың бұл түрі ерлі-зайыптылардың арасындағы дау-жанжал деңгейінде.

3. Хаал ажырасуы. Әйелі күйеуін материалдық затпен сатып алу арқылы ажырасуға көндіреді. Күйеуі әйелімен ажырасқысы келмесе, әйелі себепсіз ажырасқысы келсе, ислам неке тұрақтылығын бұзбайды. Себебі, исламда неке тұрақтылығын психологиялық және сезімдік факторға байланысты бұзуға рұқсат етілмейді. Ислам діні «әйелінің күйеуін жақсы көрмеймін» деген сылтауын мойындамайды. Сондықтан ортақ шешімге келу үшін, әйелі махр немесе меншігінің біреуін беру арқылы күйеуінен еркіндік алады. Күйеуі келіссе, шариғат заң деп біледі.

4. Мұбарат ажырасуы. Бұл ажырасу хаалға ұқсайды. Екеуінде де әйел материалдық сиылық арқылы еркіндік алады. Мұбаратта ажырасуға екі жақта келіседі. Бұл ажырасуда еркек материалдық сиылықты өзі сұрайды. Сондықтан мұбарат ер адамды арсыз ретінде көрсетеді.

Ажырасу ережелері шариғатта бүге-шүтесіне дейін қарастырылған. Ақыл-есі кеміс әйелмен ажырасуға келісімді әкесі немесе атасы (әйелдің) береді. Егер ер адам басқа біреудің әйелін өтірік алдау арқылы ажырастырып, үйленсе заң бойынша дұрыс. Бірақ моральдық және адамгершілік ережелерге сай дұрыс емес. Ислам дінінде неке тұрақтылығын бұзу қатан қадағаланатын болғандықтан, көпшілік оған бара бермейді.

Оңтүстік Қазақстанда қазақтар көп шоғырланғандықтан ислам діні басқа аймақтарға қарағанда кең тараған. Оған қоса түркі дүниесі табынатын кіші Меккеге айналған Қожа Ахмет Яссауи мен ұстазы Арыстан баб, Қорқыт ата, Домалақ ана, Қарахан, Айша бибі мазарлары осы Оңтүстік Қазақстан өңірінде орналасқандықтан діннің күшін жоюы мүмкін емес. Сонымен қатар, дінді қазақ арасына таратушы қожалардың да көбірек шоғырланған жері осы Қызылорда және Оңтүстік Қазақстан облыстары екені белгілі [2].

Ислам діні отбасын имандылыққа, сабырлыққа, тұрақтылыққа шақырады. Аталған өңірде «ораз айт», «құрбан айт» мерекелері міндетті түрде өтеді. Діни мерекелердің бірі ораза. Оңтүстік Қазақстан бойынша оразаны қартаң адамдар ғана емес, орта және кіші ұрпақ өкілдері де емін-еркін ұстай бастады. Назар аударалық жайттардың бірі, алматылық орыс тілді қазақтардың біразы өздерінің құрмет тұтатын құрдастарына, ағайын-туыстарына еліктеп, жыл сайын 30 күн ораза ұстайтын болды [3]. Оразада 30 күн бойы күндіз тамақ ішпей, кешке ауыз ашар, таң атпай сәресі ішеді. Бір ай бойы мұсылман тәнімен де, жанымен де тазарады, құдайға құлшылық етеді. Ораза біткен күннің ертесіне айт намазын оқуға мешітке барады. Мешіт жоқ жерлерде ауыл сыртындағы жайлы жағаға барады. Айт күні ата-бабалардың бейіттері басында болу дәстүрі сақталғаны байқалады. Ораза айтта мал сойылады. Тұрғындардың бірі «ауыз аштыру» ырымын жасау үшін қой бауыздайды. Қариялары бар үйлер жеті шелпек, бауырсақ пісіріп шай береді. Мұсылмандар «Айтыңыз қабыл болсын!» деп үйді-үйді аралайды. Айт кезінде ренжіскендер татуласып, бір-бірінің қателерін кешіреді. Дін ерлі-зайыптыларды рухани жақындас-тырады.

Келесі діни мереке – құрбан айт. Құрбан айт ораза айттан кейін 70 күннен соң атап өтілетін мұсылмандардың басты құрбандық шалу мерекесі. Ол ораза айтқа ұқсас келеді. Бірақ бұл мерекеде міндетті түрде мал сойылуы тиіс. Бауыздалған қойдың еті тұтастай қазанда пісіріліп, ол тегіс желінуі немесе

тұрғындарға үлестірілуі қажет. Құрбандық шалу отбасылардың мүмкіндіктеріне байланысты болады. Құрбан айтты атап өткен отбасылардың көпшілігі сақталған еттен дәмді ас әзірлеумен шектеледі. Құрбан айтқа меймандарды шақыру дәстүрі сақталған [4].

Оңтүстік Қазақстанның ауыл тұрғындары мұсылмандардың мәуліт (Мұхаммед пайғамбардың туған күні) пен мираж (Мұхаммедтің көкке көтерілуі) секілді мерекелеріне көңіл бөледі. «Қадір түнін» әр мұсылман ерекше күтеді. Ақ дастархан жайып, таң атқанша Алладан тілек тілейді. Жұма күні әр мұсылман мешітке жұма намазға барады. Жұма қасиетті, сәтті күн деген ежелгі ұғым сақталған. Бұл жерде жастардың мұндай таңдауы мен ойлы қадамдарына діни емес, ұлттық бейтараптыққа ұмтылыс, өздерін ешнәрсеге, соның ішінде батыстық жастар мұратына тәуелсіздік деген сенімдері себеп болса керек. Мұның өзі, осы жолмен ұлттық, отаншылдық әсерге бөленуді, жастарға тән құлшынысты, сонымен қатар дінді және мәдениетті тануға деген талпынысты сипаттаса керек. Егер бес уақыт намазды кейбір діндар әрі ұқыпты қазақтар ғана оқыса, ал мешіттегі жұма намазға әдетте тұрғындардың көпшілігі қатысады, бүгінде айт күндері мешітке болуды әр қазақ баласы борышым деп санайды [5]. Діни мейрамдарды өткізу, ислам дініне сену қазақ отбасының рөлін арттырады.

1. Мустафина Р. Қазахи ислам // Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. – Алматы: Арыс, 2005. – 23-36 бб.

2. Ибадуллаева З.Ә. Қожалардың ислам дінін таратудағы орны // Руханият мәселелері және діннің қазіргі қоғамдағы орны: Қазақстан Республикасының тәуелсіздігінің 10 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның еңбектері. – Шымкент, 2000. – Т. 2. – 118-120 бб.

3. Әжіғали С., Оразбек Е. Қазақтардың дінге сенімшілігі // Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. – Алматы: Арыс, 2005. – Т. 1. – 37-72 бб.

4. Аманов Ж. Исламдағы отбасының маңызы // Ислам және өркениет. – 2004. – 3 наурыз.

5. Әсеров Н., Естаев Ж. Ислам және қазақтың әдет-ғұрыптары. – Алматы, 1992. – 15-16 бб.

Кәдірбек Ш.Д.

ҚазМемҚызПИ аспиранты

БӨКЕЙ ОРДАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ

Қазіргі кезде ұлттық тарихымыздың бастау көзі болатын өлке тарихы шежіре, салт-дәстүрлерді үйренуге ұмтылуға баса назар аударылып отыр. Әсіресе шежіре тарихына қатысты мұрағат материалдарын ауқымды пайдалану арқылы зерттеу қазіргі тарих ғылымының өзекті мәселесіне айналууда. Евразия кіндігінде орналасып қашанда өзінің тарихи мекенін сақтай, сыртқы жауға тойтарыс бере білген, байтақ жерінде заңды құқылығын дәлелдеген ұлтымыздың тарихы қай кезеңде де оны тануға, зерттеуге ұмтылыс туғызды. Қайсібір ұлт болмасын дамудың объективті заңы бойынша ұлт-халықтан, халық-ұлыстан, ұлыс рудан құралып белгілі бір кезеңдерді бастан өткеріп қалыптасқан. Біздің бүгінгі

тақырыбымызға арқау болатын мәселе- Бөкей ордасы қазақтарының қалыптасуы, рулық құрамы.

Бөкей ордасы ұлттық саяси құрылым ретінде отандық тарихтың революцияға дейінгі кезеңінде маңызды орын алады. Бөкей ордасы Еділ-Жайық аралығындағы кіші жүз руларының негізгі қонысы болған бір ғасырдан соң қайта оралуы нәтижесінде құрылған жаңа әкімшілік территориясының бірлестігі. XVIII ғасырдың басында дағдарысқа ұшыраған кіші жүз қазақтары үшін Еділ-Жайық аралығындағы байырғы қазақ жерінің маңыздылығы арта түседі. \1.2-8\.

Қазақтың этникалық территориясын қалпына келтіріп оны заңдастырып, мәдени ерекшеліктерін